

Шупоша В.А.

здобувач кафедри туризму та готельно-ресторанної справи
ПВНЗ «Міжнародний університет бізнесу і права»

Shiposha Valeriy

International University of Business and Law

ВИКОРИСТАННЯ КЛАСТЕРНИХ ОБ'ЄДНАНЬ В ЯКОСТІ ФОРМ ОРГАНІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

У статті розглянуто кластерні об'єднання як найбільш ефективні форми організації інноваційних процесів. Зазначено, що на сучасному етапі розвитку економіки кластерний розвиток є характерною ознакою сучасної інноваційної економіки як фактор збільшення національної і регіональної конкурентоспроможності. Доведено, що кластерні об'єднання можна вважати найбільш ефективною формою організації інноваційних процесів. Стверджено, що інноваційні кластери розглядаються як ефективний механізм, який сприяє формуванню ринкового інфраструктурного середовища, залученню інвестицій та підтримки функціонування підприємств малого та середнього бізнесу. Зазначено те, що в умовах світової фінансової та економічної кризи, яка найбільше вразила Україну, необхідними є розробка та реалізація комплексу заходів щодо прискореного переходу національної економіки на інноваційну модель розвитку. Наведено приклади кластероутворення в нашій державі. Зроблено висновок про те, що створення кластерів сприятиме зростанню продуктивності та інноваційній активності підприємств, які входять до їх складу, а також підвищенню інтенсивності розвитку малого і середнього підприємництва та активізації залучення інвестицій.

Ключові слова: кластер, конкурентоспроможність, економічний розвиток, інновації, інфраструктура, матеріальні ресурси, регіональна політика.

Постановка проблеми. Збільшення конкуренції та глобалізація ринків призвели до зростаючої популярності нової виробничої інноваційної моделі, в рамках якої всі учасники виробництва прагнуть об'єднатися в кластери. На сучасному етапі розвитку економіки кластерний розвиток є характерною ознакою сучасної інноваційної економіки як фактор збільшення національної і регіональної конкурентоспроможності. Світова практика також показала, що кластеризація економіки обумовлює і справляє вирішальний вплив на процеси посилення конкурентоспроможності та прискорення інноваційної діяльності.

В останні роки «кластерні стратегії» економічного розвитку набули широкої популярності у більшості країн світу незалежно від їх політичного устрою. Не виключенням є й Україна, де за останнє десятиріччя інтерес до цієї моделі соціально-економічного розвитку незмірно збільшився, тому питання кластерних об'єднань як найбільш ефективної форми організації інноваційних процесів потребує детального дослідження, що зумовлює актуальність даної проблеми.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Питанням, які стосуються кластерних об'єднань як найбільш ефективної форми організації інноваційних процесів приділено значну увагу в працях таких науковців, як: О.В. Варяниченко, М.В. Макаренко, О.Е. Папковська,

Л.В. Левковська, О.А. Мазур, В. Мельничук, М. Портер, С. І. Соколенко та ін.

Метою дослідження є аналіз кластерних об'єднань як найбільш ефективної форми організації інноваційних процесів.

Виклад основного матеріалу. Широке впровадження інновацій у всіх сферах виробничої діяльності стає пріоритетним напрямом у розвитку світової економіки, починаючи з другої половини ХХ століття. Активність інноваційної системи країни з впровадження у виробництво новітніх науково-технічних розробок виступає головним фактором підвищення конкурентоспроможності її товарів на світовому ринку. Варто зазначити, що формування інноваційної системи включає у себе набір спеціальних засобів і відповідного інструментарію, у які входять нормативно-правові акти та відповідне інфраструктурне забезпечення інноваційної діяльності.

У даний час кластерні об'єднання можна вважати найбільш ефективною формою організації інноваційних процесів, адже підтримка і розвиток процесів кластеризації може сприяти появі синергетичного ефекту, який необхідний для відновлення, самоорганізації та подальшого розвитку інноваційної інфраструктури України.

М. Портер дає широковідоме визначення кластера: «Кластер, або промислова група, – це група близьких,

географічно взаємозалежних компаній і пов'язаних з ними організацій, які спільно діють у певному виді бізнесу, характеризуються спільністю напрямів діяльності й взаємодоповнюють один одного» [1, с. 258].

Зазначимо, що кластери сприяють глобалізації, підвищенню ролі регіонів, створюють основу для притоку іноземних інвестицій, навчання широкого кола підприємців й міцного розвитку малого й середнього підприємництва, підвищення гнучкості та мобільності компаній, створення широкого спектру мережевих структур. Як вказує С.І. Соколенко, кластери одночасно виступають і як форми, в рамках яких ведеться діалог між діловими, урядовими, науковими колами про шляхи розвитку конкурентних переваг в межах міста, провінції, штату, країни й навіть на наднаціональному рівні [2, с. 7].

Також С.І. Соколенко зазначає, що інноваційний кластер є цілісною системою підприємств і організацій з виробництва готового інноваційного продукту, що включає весь інноваційний ланцюжок – від розвитку фундаментальної наукової ідеї до виробництва й дистрибуції готової продукції [3]. Інноваційний кластер формує певну систему поширення нових знань і технологій, забезпечує прискорення процесу трансформації винаходів у інновації, а інновацій – у конкурентні переваги, розвиток якісних стійких зв'язків між усіма його учасниками. На думку Л.В. Левковської, виникнення таких кластерів – закономірний процес за наявності спільної наукової та виробничої бази [4].

Варто зазначити, що інноваційні кластери розглядаються як ефективний механізм, який сприяє формуванню ринкового інфраструктурного середовища, залученню інвестицій та підтримки функціонування підприємств малого та середнього бізнесу. Разом з тим, вплив кластеризації на розвиток національної інноваційної системи, механізм і методологія формування та поширення інноваційної інфраструктури навколо кластерів у вітчизняній науковій літературі представлено недостатньо і потребує додаткового дослідження та аналізу.

Розвинена інноваційна інфраструктура – необхідна частина конкурентоздатної національної економіки. Вона являє собою масив науково-технічних центрів розробників інноваційних ідей та пропозицій, масив фінансових активів, масив виробничих потужностей, інформаційний масив.

До науково-технічних центрів інноваційних пропозицій відносяться, перш за все, університети, наукові, науково-дослідні, науково-технічні та проектні інститути, а також розробники нових ідей, інноваційних пропозицій, винахідники та раціоналізатори.

Матеріально-фінансову складову представляє венчурний капітал, венчурні банки, що готові вкласти свої активи у виробництво нового товару, обладнання, видів послуг.

Інформаційний масив інноваційної інфраструктури складає комплекс консалтингових фірм, патентних і ліцензійних бюро, інформаційних агентств тощо.

В умовах світової фінансової та економічної кризи, яка найбільше вразила Україну, необхідними є розробка та реалізація комплексу заходів щодо прискореного переходу національної економіки на інноваційну модель розвитку. Це дасть змогу відновити втрачений інноваційний потенціал та закласти основу економічного зростання на принципово новій інтелектуальній та матеріально-технічній основі.

Однією з можливостей поєднання інтелектуальних, фінансових та матеріальних ресурсів для здійснення економічного і технологічного підйому є функціонування регіональних та галузевих кластерів. Адже кластери допомагають заповнити порожнечу між бізнесом, дослідженнями й ресурсами, таким чином швидше видаючи знання на ринок. Успішні кластери пропагують інтенсивну конкуренцію одночасно зі співробітництвом, зокрема збільшують продуктивність, залучають інвестиції, пропагують дослідження, підсилюють промислову базу, розробляють спеціальні продукти і послуги та стають основою для розвитку навичок.

Позитивними моментами у розвитку інноваційних кластерів для держави є: розвиток наукомістких галузей економіки, зростання ролі держави в міжнародному розподілі праці, збільшення можливості держави у співпраці з розвиненими країнами, зростання кількості зарубіжних інвестицій та експорту продукції за кордон.

Наведемо приклади кластероутворення в нашій державі. Насамперед, слід зазначити, що кожний з регіонів має свої пріоритети у переробній, туристичній, будівельній чи інших галузях. Якщо говорити про перші кластери в Україні, то початком їх створення є орієнтовно 1998 рік і на сьогодні вони зосереджені в основному на заході та півдні країни [5]. Ідею створення кількох із них (швейного, будівельних матеріалів і агропромислового) – підтримала Хмельницька обласна адміністрація на початку 1998 року. Акцент було зроблено на об'єднання малих і середніх підприємств різних форм власності з метою розвитку в регіоні виробництва висококонкурентної продукції шляхом підключення до кластерів усіх внутрішніх резервів регіону, при сприянні обласної адміністрації, наукових і навчальних закладів, фінансово-банківських структур. Для розвитку кластерів була створена неурядова громадська організація «Поділля Перший» [6].

До швейного кластеру «Поділля» увійшло 24 швейних і трикотажних підприємств регіону, серед яких ПрАТ «Хмельницьклегпром», ПАТ «Спецодеяг», ПрАТ «Хмельницька трикотажна фабрика», ПрАТ «Аніспром», Кам'янець-Подільське колективне швейне підприємство, КП «Горинь» (Славута), ПАТ «Волочиська швейна фабрика», Копищанська трикотажна фабрика (Тернопільська обл.), та багато приватних малих підприємств. До цього кластеру залучені також ПАТ «Взутекс» (взуттєве виробництво), ПАТ «Дунаєвецька суконна фабрика», студентський будинок моделей Технологічного університету Поділля. Загалом швейний

кластер на сьогодні є одним із найбільш успішних і ефективних як на Поділлі, так і в Україні [6].

У 2000 р. на Поділлі було створено будівельний кластер, що об'єднує будівельників, виробників будівельних матеріалів, проектувальників, дизайнерів, юристів, торговельні об'єднання, приватних підприємців, аудиторів та консультаційні фірми. У межах кластеру сформувалися єдині фінансові відносини, що стосуються фінансової підтримки один одного, шляхом закупівель через торговельну мережу членів кластеру. Особливий розвиток в Хмельницькому регіоні отримали туристичні кластери, що орієнтовані на використання місцевих багатих природних ресурсів та ініціативу ділових кіл. В успішному розвитку цієї галузі особливе значення має орієнтація на унікальну культурну спадщину регіону, порівняно розвинуту інфраструктуру тощо. У цій галузі найкращих результатів досягли туристичний кластер Кам'янець-Подільського, а також наймолодший на Поділлі – кластер еко-агротуризму «Оберіг» у місті Грицеве Шепетівського району.

В смт. Рокитне, що на Рівненщині, успішно діє кластер деревообробки Полісся Рокитнівщини», створений 14 листопада 2003 року. До складу кластера увійшло: чотири фірми – ТОВ «Вік-нарта», ПрАТ «Українська лісопереробна компанія», ТОВ «Полісся», ТОВ «ДіСАМ»; чотири приватні підприємці, що мають невеликі виробничі площі; два кооперативи – Сільськогосподарський обслуговуючий кооператив «Суківський», лісогосподарський кооператив «Селянський ліс». Таким чином, ядро кластера утворили десять, різних за об'ємом виробництва, суб'єктів господарювання [6].

На Івано-Франківщині успішно діє туристичний кластер «Сузір'я», який спеціалізується на наданні туристичних послуг та виготовленні сувенірної продукції. На Херсонщині значного розвитку отримав транспортно-туристичний кластер «Південні ворота України». Проект його формування був створений на виконання Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 червня 2003 р. № 390 «Про затвердження заходів щодо розвитку іноземного і внутрішнього туризму».

У деяких областях України виникає потреба створення транскордонних кластерів. У зв'язку з розвитком і формуванням низки міжнародних транспортних коридорів, що проходять через територію України, у деяких областях (Закарпатська, Луганська, Одеська, Херсонська та ін.) виникають проекти формування кластерів логістики [6].

Як вказує О.В. Варяниченко, відомі також такі кластери: «Енергетика сталого розвитку» в Києві, «Нові машини» у Дніпропетровську, «Нові матеріали» в Харкові, «Технології інформаційного суспільства» в Києві, «Біотехнології» у Львові та інші [7, с. 120].

Щодо перспектив розвитку кластерів в Україні, то є всі передумови для створення інноваційних кластерів у високотехнологічних секторах на основі існуючих технопарків та індустріальних парків-біотехнологій, систем спеціального та подвійного призначення на

базі наукового парку «Київська політехніка»; ядерних технологій на базі технополісу «П'ятихатки» в місті Харкові; електронної промисловості на базі індустріального парку в селі Розівка (Закарпаття), автомобілебудування на базі індустріального парку «Соломоново» (Закарпаття) тощо. Розвиток інноваційних кластерів на базі технополісів вимагає збільшення прямого державного фінансування технопарків, індустріальних парків і бізнесінкубаторів за прикладом європейських країн. Так, наприклад, як це відбувається в Німеччині, де частка державних асигнувань становить 78%, Нідерландах – 70%, Великій Британії – 62%, а от в Україні подібні організації перебувають на самофінансуванні [8, с. 36].

Кластери можуть впливати на конкурентоспроможність у трьох напрямках:

1. Кластери підвищують продуктивність фірм і галузей за рахунок:

2. Кластери створюють можливості для інноваційного й виробничого зростання

3. Кластери стимулюють і полегшують формування нового бізнесу, що підтримує інновацій й розширення кластера сучасної інноваційної економіки.

Крім того, кластери являють собою комбінацію конкуренції та кооперації таким чином, що об'єднання в одних сферах допомагають успішно вести конкурентну боротьбу в інших.

Кластеризація підсилює позитивні сторони альтернативного підходу і сприяє подоланню недоліків, забезпечуючи конкурентоспроможність економіки регіонів та держави. На думку М. В. Макаренка, кластери можуть об'єднувати як підприємства й установи регіонів, так і різних країн для підвищення ефективності їх діяльності, виробництва праці та якості продукції, стимулювання конкуренції та інновацій, сприяння формуванню нових підприємств з урахуванням їх вигідного географічного розташування та нових робочих місць [9, с. 200]. Кластери дозволяють більш гнучко реагувати на зміну умов ведення підприємницької діяльності.

Стимулювання формування інноваційних кластерів є необхідною складовою регіональної економічної політики. При цьому важливі такі основні фактори, як удосконалення системи утворення і професійна підготовка, створення можливостей для інновацій, поліпшення інституціонального середовища й системи поширення знань і технологій.

Висновки. Отже, створення кластерів сприятиме зростанню продуктивності та інноваційній активності підприємств, які входять до їх складу, а також підвищенню інтенсивності розвитку малого і середнього підприємництва, активізації залучення інвестицій, забезпеченню прискореного соціально-економічного розвитку регіонів розміщення кластерів, що в остаточному підсумку дозволить збільшити кількість робочих місць, заробітну плату, надходження до бюджетів усіх рівнів, стійкість і конкурентоспроможність економіки регіонів.

Список літератури:

1. Портер М. Международная конкуренция: конкурентные преимущества стран. Международные отношения. 1993. 896 с.
2. Соколенко С. И. О кластеризации в странах ОЧЭС. Деловой-вестник. 2007. № 12(163). С. 21.
3. Соколенко С. И. Подъём экономики Украины через развитие инновационных кластеров. URL: <http://ucluster.org/universitet/klastery-ukraina/2010-study/podjom-ehkonomiki-ukrainy-cherezazvitieinnovacionnykh-klasterov/> (дата звернення: 09.10.2019).
4. Левковська Л. В. Формування інноваційних кластерів в Україні. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/5902> (дата звернення: 09.10.2019).
5. Українські кластери. URL: <http://ucluster.org/> (дата звернення: 09.10.2019).
6. Мельничук В. Кластери в економіці України. URL: <http://www.geograf.com.ua/blogs/entry/klasteri-v-ekonomitsi-ukrajini> (дата звернення: 09.10.2019).
7. Варяниченко О. В. Формування інноваційних кластерів в Україні як інструмент розвитку та конкурентоздатності. Науковий вісник НГУ. 2011. № 3. С. 118-121
8. Мазур О. А. Технологічні парки. Світовий та український досвід. Прок-бізнес. 2009. 70 с.
9. Макаренко М. В. Формування регіональної кластерної політики. Актуальні проблеми економіки. 2011. № 12. С. 197-206.

References:

1. Porter, M. (2005) Konkurenciy [Competition], Moscow : Williams Publishing House, (in Russia).
2. Sokolenko, P. O Klasterizatsiyi v stranah SNG [About a clusterization in the countries]. Business announcer. 2007. Vol. 12(163). P. 21.
3. Sokolenko, S. I. Podlem economies of Ukraine through development of innovative clusters. URL: <http://ucluster.org/universitet/klastery-ukraina/2010-study/podjom-ehkonomiki-ukrainy-herezazvitieinnovacionnykh-klasterov/> (accessed: 09.10.2019).
4. Levkovska, L. V. Formuvannya innovative clusters in Ukraine. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/5902> (accessed: 09.10.2019).
5. Ukrainian clusters. URL: <http://ucluster.org/> (accessed: 09.10.2019).
6. Melnichuk, V. Klasteri in the economy of Ukraine. URL: <http://www.geograf.com.ua/blogs/entry/klasteri-v-ekonomitsi-ukrajini> (accessed: 09.10.2019).
7. Varyanichenko, O. V. Formuvanny innovatsiyuh clusteriv v Ukraini ayk instrument rozvutku ta konkurentozdatnosti [Forming of innovative clusters in Ukraine as an instrument of development and competitiveness]. Scientific announcer of NSU. Vol. 3. Pp. 118-121.
8. Mazur, O. A. Technologichi parcu. Svitovuy ta ukrainccuy dosvid [Tekhnologichni is parkas. World and Ukrainian experience]. Prok-biznes. 2009. 70 p.
9. Makarenko, M.V. Formuvanny regionalnoi klasteronii plituku [Formation of regional cluster policy]. Current problems of the economy. Vol. 12. Pp. 197-206.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ КЛАСТЕРНЫХ ОБЪЕДИНЕНИЙ В КАЧЕСТВЕ ФОРМЫ ОРГАНИЗАЦИИ ИННОВАЦИОННОГО ПРОЦЕССА

В статье рассмотрены кластерные объединения как наиболее эффективные формы организации инновационных процессов. Отмечено, что на современном этапе развития экономики кластерное развитие является характерным признаком современной инновационной экономики как фактор увеличения национальной и региональной конкурентоспособности. Доказано, что кластерные объединения можно считать наиболее эффективной формой организации инновационных процессов. Утверждено, что инновационные кластеры рассматриваются как эффективный механизм, который способствует формированию рыночной инфраструктурной среды, привлечению инвестиций и поддержки функционирования предприятий малого и среднего бизнеса. Отмечено то, что в условиях мирового финансового и экономического кризиса, который больше всего поразил Украину, необходимой является разработка и реализация комплекса мероприятий по ускоренному переходу национальной экономики на инновационную модель развития. Приведены примеры кластерообразования в нашем государстве. Сделан вывод о том, что создание кластеров будет способствовать росту производительности и инновационной активности предприятий, которые входят в их состав, а также повышению интенсивности развития малого и среднего предпринимательства и активизации привлечения инвестиций.

Ключевые слова: кластер, конкурентоспособность, экономическое развитие, инновации, инфраструктура, материальные ресурсы, региональная политика.

USING CLUSTER ASSOCIATIONS AS A FORM OF ORGANIZING THE INNOVATION PROCESS

Cluster associations as most effective forms of organization of innovative processes are considered in the article. It is marked that on the modern stage of development of economy cluster development is the characteristic sign of modern innovative economy as a factor of increase of national and regional competitiveness. The increase of competition and globalization of markets resulted in growing popularity of new production innovative model, within the framework of which all participants of production aim to unite in clusters. On the modern stage of development of economy cluster development is the characteristic sign of modern innovative economy as a factor of increase of national and regional competitiveness. World practice rotined also, that the clusterization of economy stipulated and renders decision influence on the processes of strengthening of competitiveness and acceleration of innovative activity. It is well proven that cluster associations can be considered the most effective form organization of innovative processes. It is ratified that innovative clusters are examined as an effective mechanism, which is instrumental in forming of market infrastructural environment, bringing in of investments and support of functioning of enterprises, small but middle business. That in the conditions of world financial and economic crisis which staggered Ukraine most is marked, necessary is development and realization of complex of measures on the speed-up passing of national economy to the innovative model of development. Clustering examples are resulted in our state. Outlined three directions in which clusters can influence on a competitiveness, namely: clusters promote the productivity of firms and industries for an account; clusters are created by possibilities for innovative and production growth; formings of new business which supports innovations and expansion of cluster of modern innovative economy stimulate and facilitate clusters. It is marked that a clusterization strengthens the positive sides of alternative approach and instrumental in overcoming of failings, providing the competitiveness of economy of regions and state. Stimulation of forming of innovative clusters is the necessary constituent of regional economic policy. Such basic factors are thus important, as an improvement of the system of education and professional preparation, creation of possibilities, for innovations, improvement of institutional'nogo environment and system of distribution of knowledges and technologies. A conclusion is done that creation of clusters will be instrumental in growth of the productivity and innovative activity of enterprises which are included in their composition, and also increase of intensity of development of small and middle enterprise to activation of bringing in of investments, providing of speed-up socio-economic development of regions of placing of clusters, that in a final result will allow to increase a workings seating capacity, ettlings, receipt to the budgets of all levels, firmness and competitiveness of economy of regions.

Key words: cluster; competitiveness, economic development, innovation, infrastructure, material resources, regional policy.